

SZTEROIDOK KIORMETILIZÉSE

TUDOMÁNYEGYETEMI DOKTORI ÉRTÉKZÉS

BENYÚJTJA

KATONA FERENC

okleveles vegyész

Készült: A József Attila Tudományegyetem Szarvas
Kémiai Intézetében, Szeged.

1967

Diss. B 257

TARTALOMJEGYZÉK

I.	BEVEZETÉS	1. oldal.
II.	IRODALMI ÁTTEKINTÉS	3. oldal.
XII.	KISÉRLETI RÉSZ.	20. oldal.
IV.	AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE ÉS ÖSSZEFOGIALÁSA	38. oldal.
V.	IRODALOM	39. oldal.

I. B E V E Z E T É S

Farmakológiai vizsgálatok céljából korábban sokat foglalkoztunk a JATE Szerves Kémiai Intézetében a különböző szteroidok Mannich-kondenzációjával. Ezt a módszert alkalmaztuk pl. irodalmi adatok alapján a 16-metilón-dehidroepiandrosteron (1), analógia alapján a 16-metilón-3-ciklopentil- vagy metil-ösztren (2) előállítására.

Főleg arra törekedtünk, hogy az ösztrent vagy az ösztren C-3-as származékait (étereit, észtereit) farmakológiai hatásváltoztatás céljából a C-2-es vagy a C-4-es atomon szubsztituáljuk. Így ezekre az atomokra egy $-CH_2X$ csoport épül be. A közelmúltban PATTON (3) az ösztren Mannich reakciójával előállította a 2-dimetil-aminometil-ösztrent, míg más szerzők (4) az ösztren-3-metiléter 2- és 4-helyzetben helyettesített Mannich vegyületeit és igazolták azok szerkezetét.

Mi más módszerrel igyekeztünk eljutni a 2- és 4-metil-N.X származékokhoz. Számunkra legalkalmasabbnak az alapvegyület elkészítésére a klormetilozés bizonyult (5). Ezt a módszert gyakran alkalmazták és alkalmazzák az aromás vegyületek helyet-

tosítására.

Ezzel kapcsolatban megvizsgáltuk az ősztrom és említett származékai előállítási lehetőségét, reakciókészségét és a különböző helyettesítők hatását a molekula reakciókészségére.

Az ősztrom és származékai klorometilhezésénél és további reakcióinál szerzett tapasztalataink, pl. a dehidroepianóroszteron és származékai klorometilhezésénél igyekeztünk hasznosítani részben irodalmi példa alapján (6). Az említett reakciók termékeinek a feldolgozása és azonosítása azonban még folyamatban van.

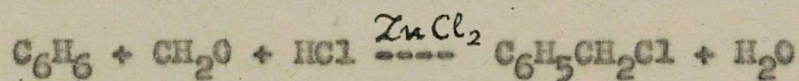

II. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Valamilyen molekulába a $-\text{CH}_2\text{X}$ csoport bevitelére alkalmas módszerek közül a Mannich-kondenzációval már foglalkoztunk a bevezetésben, még itt az aminometilozést szeretném megemlíteni (7) ami ugyanesak gyakran használt módszer, bár szteroidok esetében nem túl gyakran ^{alkalmazták} használták.

Részletesen az irodalmi áttekintésben a klormetilozéssel, mint módszerrel és a klormetilálás szteroidoknál történő alkalmazásával szeretnék foglalkozni.

A klormetilozésre első példát GASSI és MASELLI (8) azon munkája szolgáltatott, amelyben a szerzők benzilkloridot állítottak elő benzolból és paraformaldehidből sósavval cinkklorid katalizátor jelenlétében.

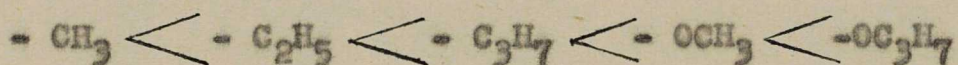
Ezt a módszert azután első sorban aromások helyettesítésére kiterjedten hasznosították (5).

VAVON és munkatársai /1939/ (8) szisztoma-

tikusan megvizsgálták a benzollal összehasonlítva különböző szubsztituensok hatását a klormetilezésre és a következőket észlelték:

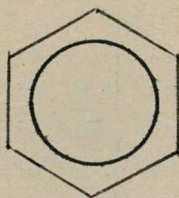
a.) A klormetilezés sebessége a felsorolt szubsztituens sorrendben növekszik:

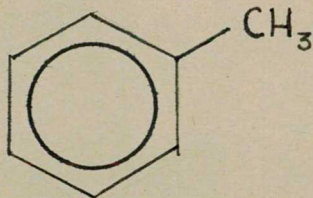
b.) viszont a következő sorrendben csökken:

Est igen szemléletesen bizonyítják a következő relatív klormetilezési sebességi konstansok, amelyek benzolra mint egységre vannak számolva.

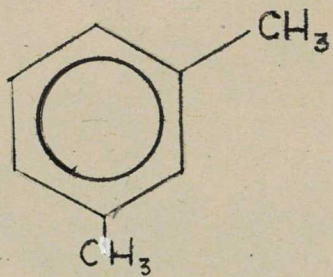

benzol 1

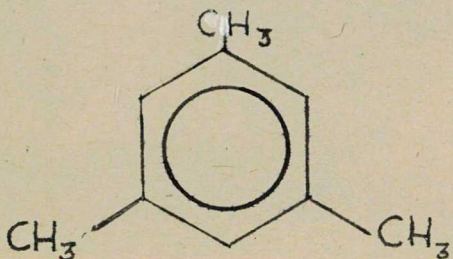

toluol 3

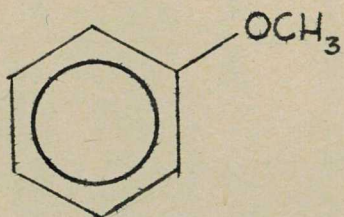

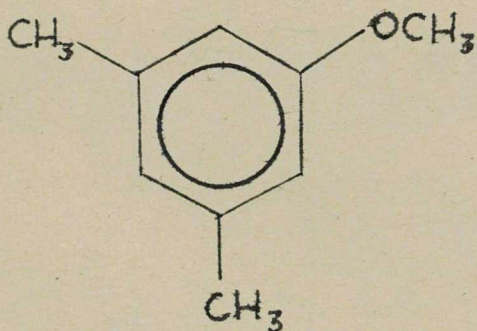
m-xilol 24

mezitilón 600

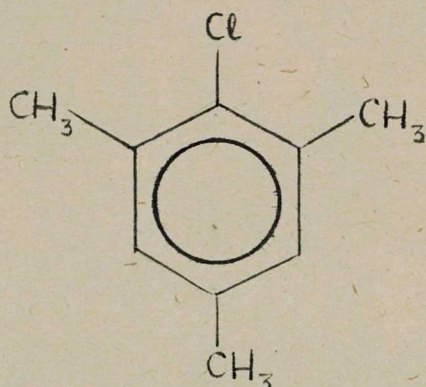

anisol 1300

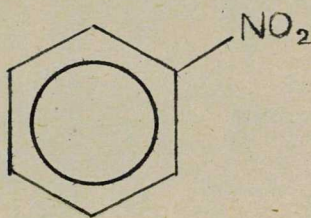

3,5-dimetil-anisol 100.000

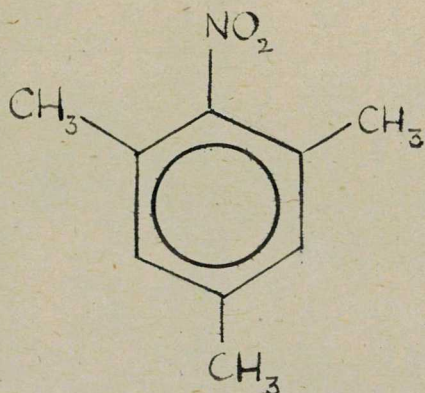

klormezitilén 2

nitrobenzol nem mér-
hetően
lassu

nitromezitilén - " -

Klórmetilészószor vagy a vizes formaldehidet vagy a paraformaldehidet reagáltatjuk száraz sósav gáz átvezetéssel az anyaggal. Ha klórmetilótert alkalmazunk akkor a reakció sósav gáz bevezetés nélkül is lejátszódik. Az első esetben metanolt, ecet-

savat használhatunk oldószernek vagy sokszor a klórmetilálándó anyag szerepelhet oldószerként. A második esetben viszont a klórmetiléter maga az oldószer. Az ecetsav sokszor katalizátor szerepet is játszik. Az ecetsavon kívül foszforsavat, kónsavat, ónkloridot, cinkkloridot és aluminiunkloridot használnak leggyakrabban katalizátornak.

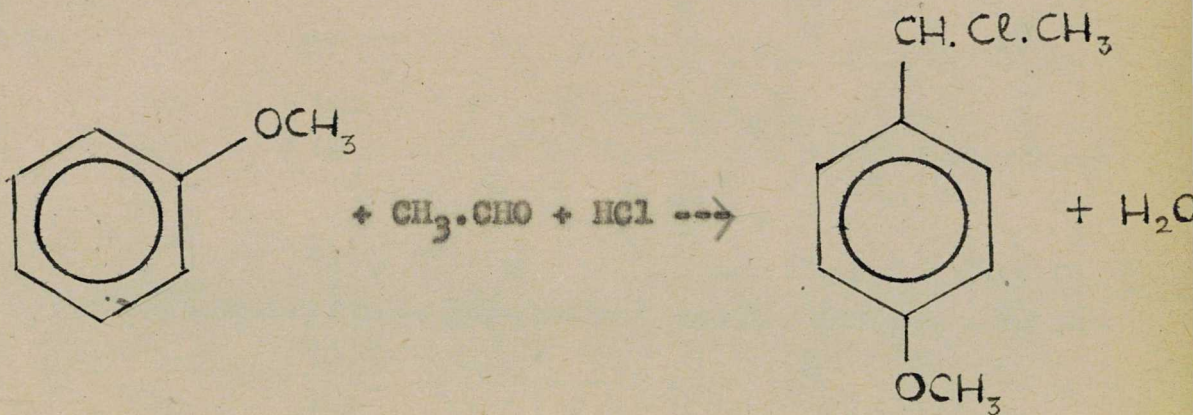
A rokon reakciók közül a brómmetilézést és a jódmetilézést emliteném, amelyeknél a klórmetilezéshez hasonló kondenzáció játszódik le. A brómmetilezésnél a sósav helyett hidrogén bromidot használnak, DARZENS (9) szerint ez a módszer is általános, de a termelési adatok itt rosszabbak, mint a klórmetilezésnél.

A jódmetilezésre nem sok irodalmi példa ismert SANDIN és FIBSER (10) a jódmetilézést úgy hajtották végre, hogy az anyagra klórmetiléter vagy paraformaldehid ecetsavas oldatához 1,7 fajsúlyu jódhidrogénsavat (HJ) adtak. Az említett esetben a termelés 90 %-os volt.

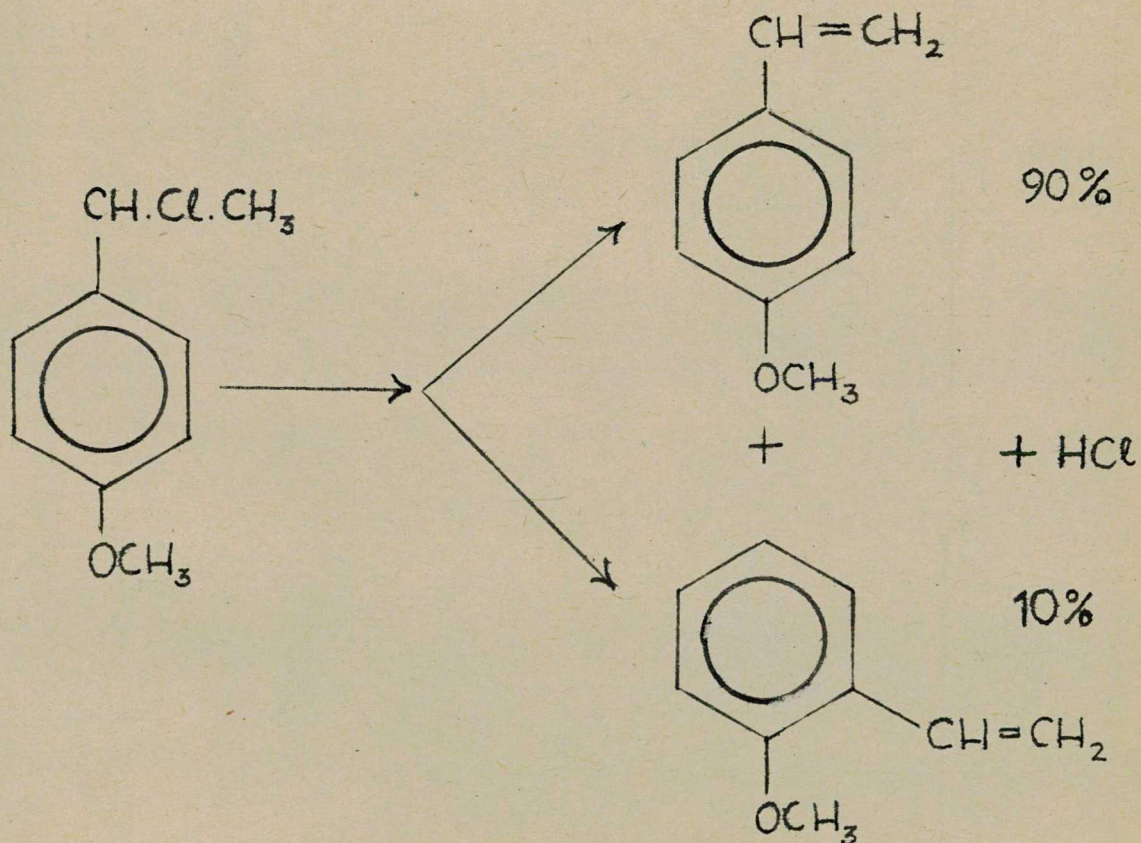
Ha a formaldehid helyett paraaldehidet használunk, akkor klóretilezés játszódik le. Az anizol esetében bemutatva ezt a reakciót az a következő-

képen játszódik le:

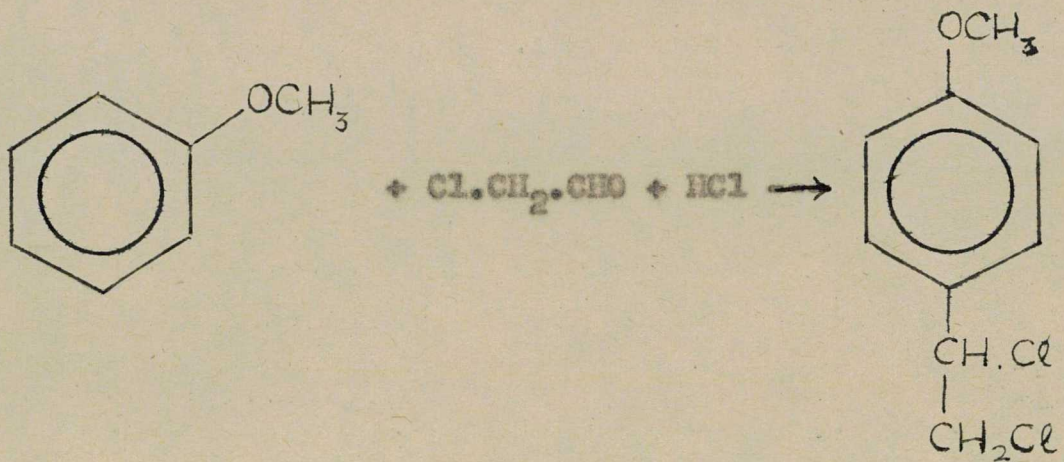

A kloretil származékok könnyen veszítenek sósavat és így a megfelelő vinyl-analóg keletkezik. Az anizol pl. végül is 90 %-ban p.-vinil-anizolt és 10 %-ban o.-vinil-anizolt szolgáltat (11).

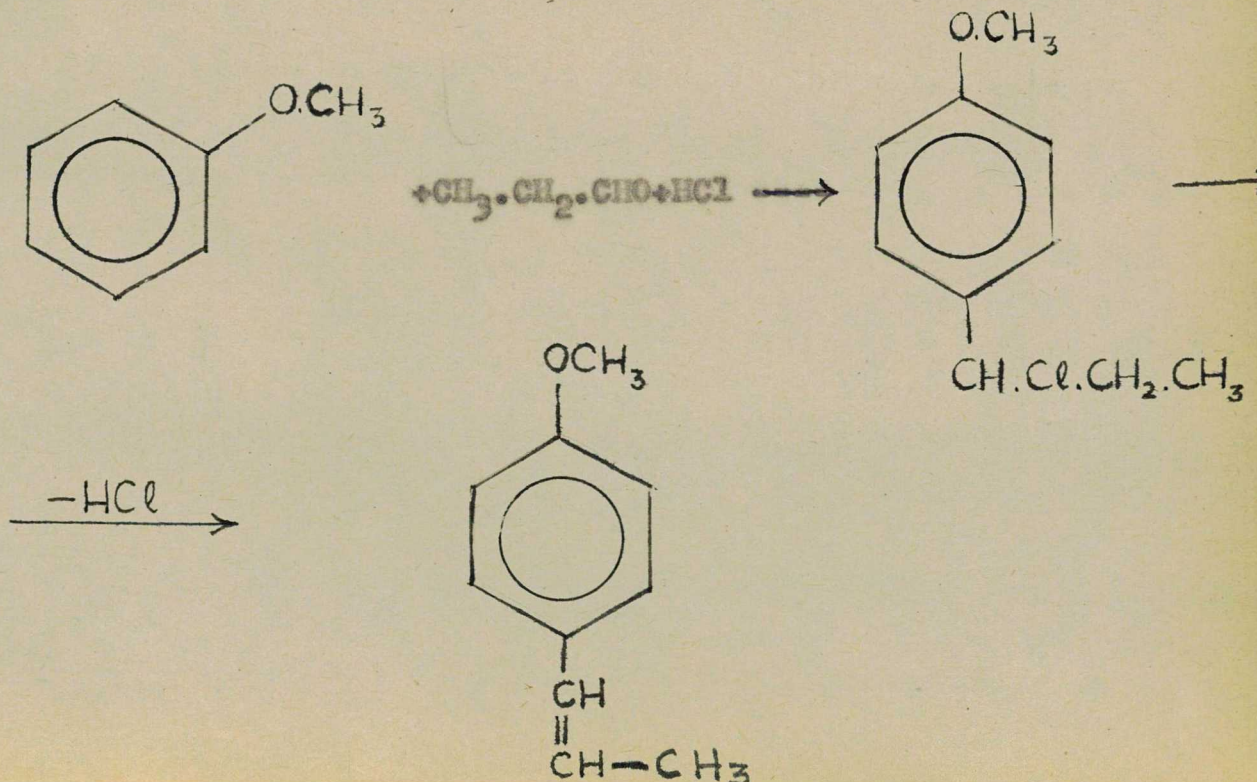

Klóracetaldehidet alkalmazva α , β -di-
klóranizol keletkezik (12).

Az anizol klórpropilálása propionaldehid jelen-
létében a dehidroklorozás után az anetolhoz vezet
(11):

Az anizol klórbutilezése is ismert pl. butiraldehid jelenlétében (13), csak a reakció termelése igen gyenge, ebben az esetben 2-metoxi-5-metil- ω -kloro-butilbenzol keletkezik.

A klórizobutilezésre is ismerünk példát (14).

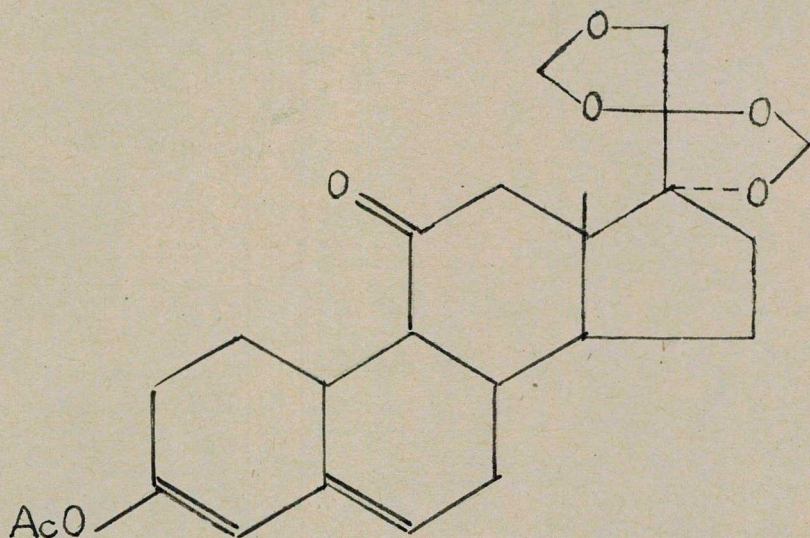
Természetesen itt nem törekedhetek a teljességre, de meg kell jegyezni, hogy általában a halogén alkilálás irodalma igen nagy számára rug az *Organic* Reactions-ben / 1942 / megjelent összefoglaló óta.

A reakció ismereteink szerint ionos mechanizmus szerint játszódik le és a reakcióban klormetil-karbonium ion (+ CH₂ . Cl) vesz részt.

Szteroidoknál először FRIED és munkatársai (6) alkalmazták először a klormetilezést. Azonban alapvegyületnek egy többfunkciós molekulát válasz-

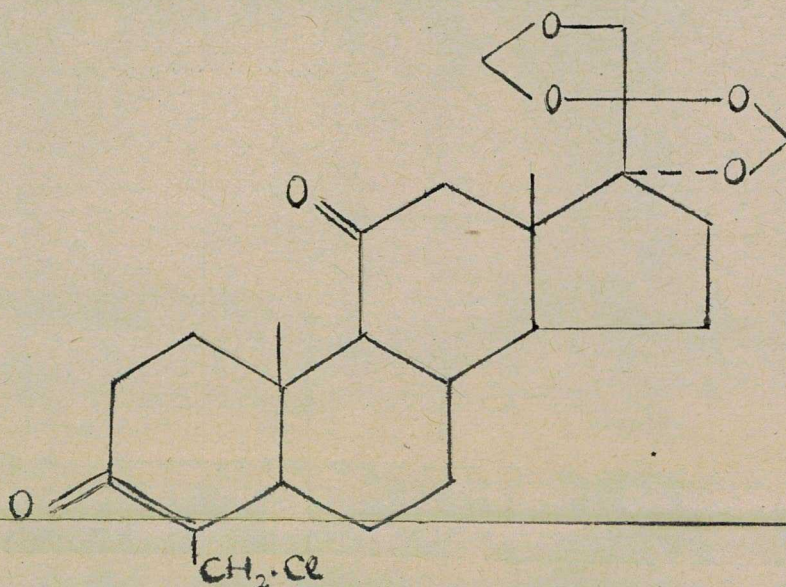

tottak és így a keletkezett termék szerkezet meghatározása sok nehézséggel járt. A reakciót a biológiai-
lag fontos C6-steroidok előállítására kísérletük
meghasznosítani. A klormetilézést a 17^β-20,20,21-
bismetiléndioxid (BMD)-3-acetoxi-3,5-pregnadión-11-
-on-on végezték el klormetil-metilétert alkalmazva
ecetsavban, sajnos azonban a reakció végeredménye-
képpen sokféle terméket izoláltak, ami megnehezítette

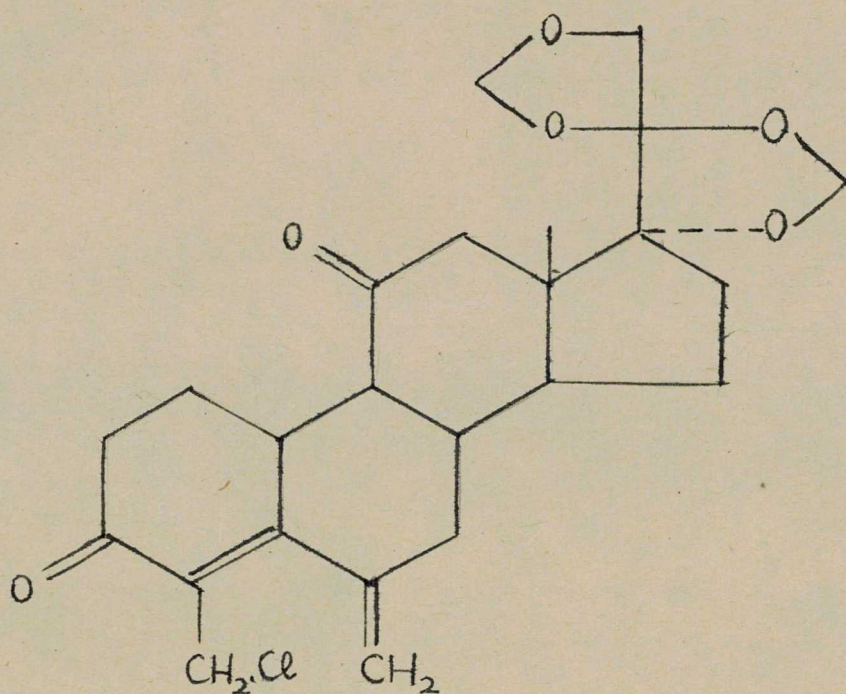

a reakció kiterjesztését egyéb esetekre is.

A kortizon enol-acetát klormetilézésekor a
következő termékek keletkeznek:

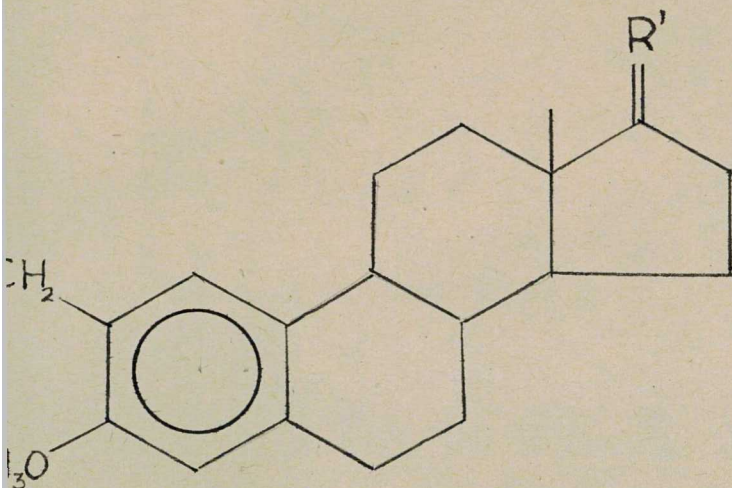

amelyekből másodlagosan a megfelelő C4 vagy C4 és 6-
metil-származékok készíthetők el.

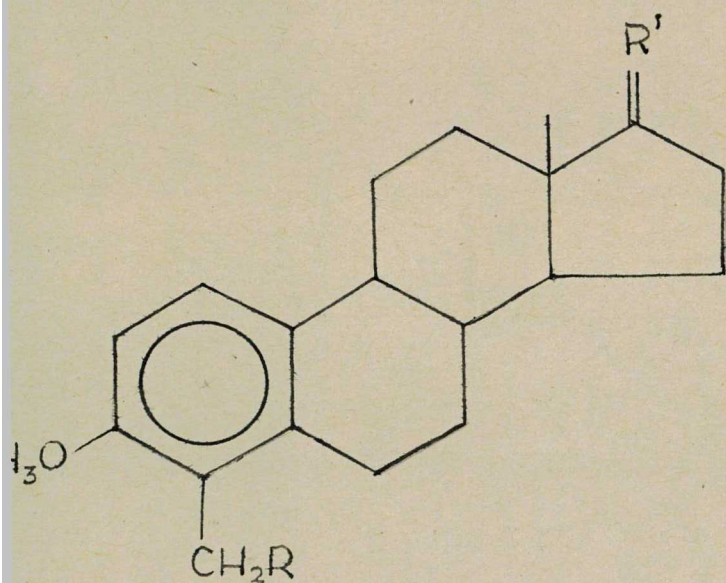
Az ösztren-metilóter klorometilozése (15)
~~viszont~~ a hidrolízis után a 2-hidroksimetil-ösztren-
-metilétert, Pd-esontszenes redukciója viszont a
2-metil származékhoz vezetett, mint fő komponensek-
hez és a 4-hidroksimetil-származékhoz, valamint a
dimerhez, vezetett.

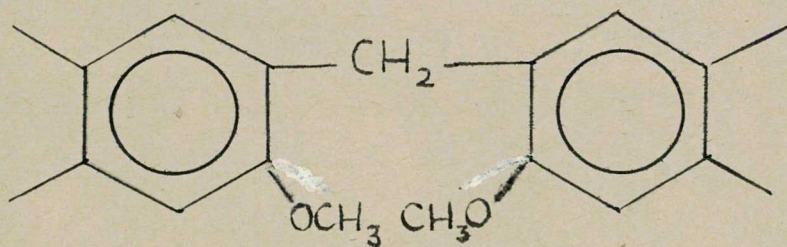

$R = OH; R' = O$

$R = H; R' = O$

(Az R és R' hasonló
gyököket jelent, mint
előbb)

dimer

Mint ahogy azt már a bevezetésben említettük farmakológiai vizsgálatok céljaira szükségünk volt 2- és 4-metoximetil, ezen túlmenően általában 2- és 4- CH_2 -X szubsztituált ösztren-3-alkil éterekre (16). Ismeretes, hogy az ösztren molekula aromás gyűrűjének különböző helyeken történő szubsztitúciója jelentősen módosítja az eredeti molekula biológiai hatását (17).

Kézelmultban PATTON az ösztren Mannich reakciója során (3) előállította a 2-dimetilaminometil-ösztrent, amelyet ecetsavanhidriddel 2-acetoximetil-ösztren-acetáttá alakított át. Megismélteltük PATTON kísérletét, a diacetátot lugosan elhidrolizáltuk, de a diolból sem dimetilszulfátes, sem metiljodides kezeléssel nem tudtunk megfelelő mennyiségű és tisztaságú dimetoxi-származékot nyerni. A vegyület előállítása Mannich reakcióval a megfelelő ösztren-3-alkil éterből, tehát nem valószínű meg, mert a 17-oxo csoportnak a 3-alkoxi csoporttal szembeni aktiváló hatása jóval nagyobb és így 16-dialkylaminometil származék keletkezik (18, 19). A Mannich vegyületek utólagos metilozását viszont - azok kriptofenoles karaktere miatt - PATTON nem tudta megvalósítani és ezért,

vizsgálataink kezdetén - amikor még KANEKO, HASHIMOTO és KOBAYASHI erre vonatkozó eredményes eljárása (4) nem volt ismertes - a metoximetil-ösztren-3-alkil-éter származékok előállítása szempontjából ez a lehetőség sem jöhetett számításba.

Ezért egyikünk (A.F.A.) javaslatára a fenolok, ill. fenoléterek hasonló reakcióinak analógiája alapján az ösztren-3-alkiléterek klórmetil-metil-éterrel történő reakcióját választottuk kiindulási lépésnek. A fenti reagensnek a szteroidok sorában való alkalmazása igen kevés példa van (6, 15).

Ha az ösztren-3-metilétert (I) ecetsavban klórmetil-metiléterrel reagáltattuk, feldolgozás és kromatográfiás tisztítás után megfelelő analízisű klórmetil vegyületet kaptunk, amelynek vr.kr.tás analízise két anyag jelenlétét mutatta. Az így nyert keveréket dimetilaminnal és piperidinnel reagáltattuk. A nyers reakciótermékek vr.kr.-an szintén keverékeknek bizonyultak; ebben a fázisban már jól észlelhető volt a kromatogramon az egyik termék jelentős talsulya a másikkal szem-

ben. A nitrogén tartalmu származékokat már frakcionált kristályosítással sikerült elválasztani. Az analízis adataiból látható volt, hogy a két anyag V, VI, valamint VII, VIII, feltehetően egymás izomérje. Az említett származékok infravörös spektrumában észlelhető volt egy kicsiny csúcs ill. váll $1410-1405 \text{ cm}^{-1}$ -nél, amely a 16-os helyzetben szubsztituálatlan metilénecsoportot tartalmazó 17-ketoszteroidokra jellemző (3), a $835-810 \text{ cm}^{-1}$ sáv jelenléte (20) viszont a C-2 és C-4 pozíciókban történő helyettesítésre utalt. Ennek alapján a kisebb mennyiségben keletkező izomér szerkezetét, C-4 szubsztitúciót tótelezve fel, a VI és VIII képlettel jellemeztük.

Továbbalakítás, továbbá szerkezetigazolás céljából megkíséreltük az β -alkoxi-izoméroket (V, VI ill. VII, VIII) a japán szerzők által alkalmazott (4) módszerrel /dimetilszulfát forró káliclúgos metanolban/ a megfelelő metoximetil- β -metilóter származékokká (XVII és XVIII) átalakítani. Nevezett szerzők u.i. a vonatkozásai vegyületeket a szahád fenoles hidroxil csoportot tartalmazó ösztrogen Mannich bázisokból állították elő

az említett körülmények között (5). Sajnos a reakciótermékből a kiindulási anyag mellett egyéb kristályos terméket izolálni nem tudtunk; ugyancsak negatív eredményt értünk el az izomerek metiljodiddal történő kezelése során is.

Hasonló eredményt kaptunk az ösztron-3-ciklopentil-éter klórmetilézése során is. A keveréknek mutatkozó klórmetil-vegyületet (IV) piperidimel és morfolimel reagáltattuk, majd az izomereket frakcionált kristályosítással különítettük el (IX, X valamint XI, XII). A dimetilszulfátes és a metiljodidos reakció itt sem volt alkalmazható. A nagyobb (IX, X), valamint a kisebb mennyiségben keletkező izomerek (X, XII) ecetsavanhidriddel külön-külön kezelve azonos (XV, XVI) acetoximotil származékokká alakultak. Ez a kísérlet alátámasztotta, hogy a klórmetilézési reakció során a szubsztitúció mindkét esetben az aromás gyűrűn történt.

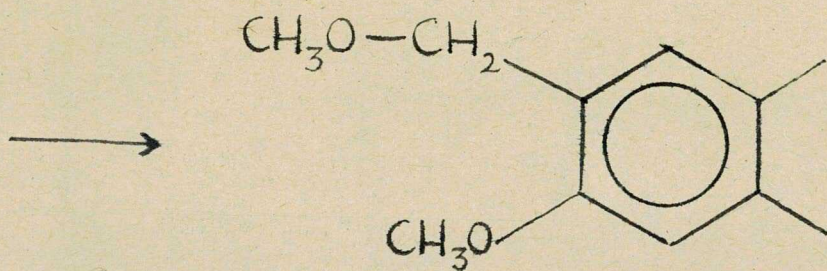
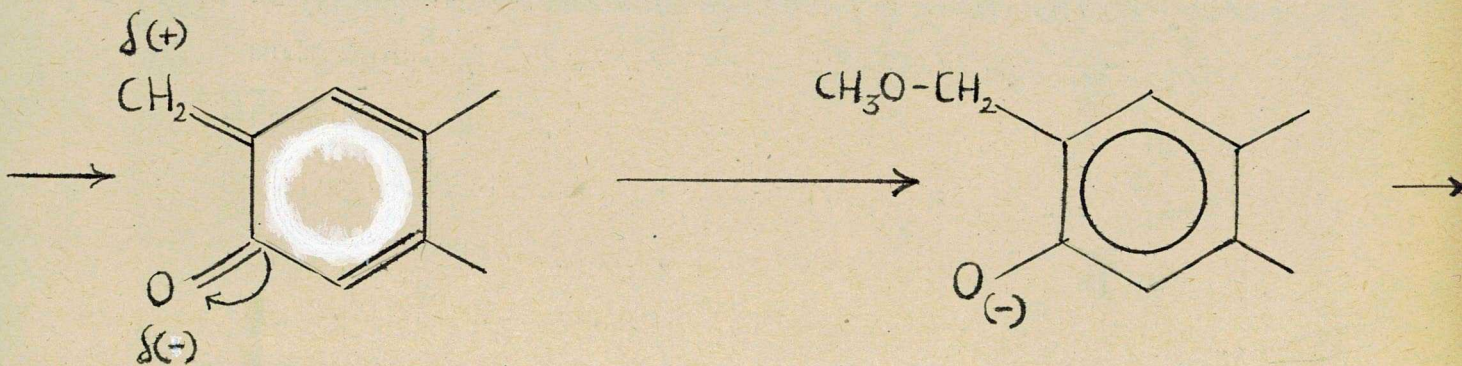
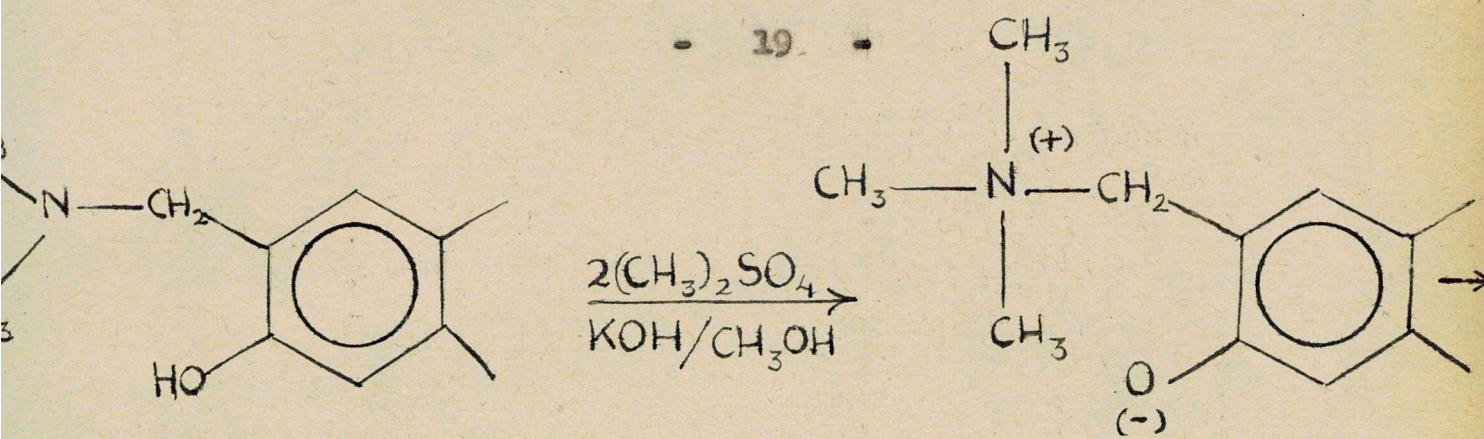
A fentiek ismeretében most már a klórmetil-ösztron-3-metiléter izomer keveréket (II) ecetsavban nátrium acetát jelenlétében szolvelizáltuk. Miután a két izomert ebben az esetben vr.kr.-

val csak észlelni, de megfelelően elválasztani nem tudtuk, az acetoximetil-izomerek keverékét dioxános nátriumkarbonáttal hidrolizáltuk és a két izomert preparatív vr.kr. segítségével elkülönítettük. A két izomér (XIII, XIV) fizikai állandói és infravörös-spektrum alapján jó egyezést mutatott JOHNS által legújabban előállított (15) 2- és 4-hidroximetil-ösztron-3-metiléterrel. Mindkét izomér metilézésével alacsony termelés mellett eljutottunk a 2- és 4-metoximetil-ösztron-3-metil éterhez (XVII, XVIII). A 2-metoxi-metil-származékot (XVII) metanolizissal a klórmetil-keverékből (III) is előállítottuk (11).

KANEKO és munkatársai (4) a 2- ill. 4-dimetilaminometil-ösztronnak a megfelelő dimetoxi-származékká (XVII, XVIII) történő sikeres átalakítását a Mannich bázisok amin kieserőldési reakciójával magyarázzák (21). Feltételezik, hogy a szekunder bázis /lásd 2. ábra/ első lépésben kvaternarizálódik, majd alkális közegben metilénkinemá alakul; ez az intermedier a jelenlevő nukleofil alkoxid ionnal rea-

- 2. ábra

gál, majd a reakciósort a kialakult fenolát ion alkilezése zárja le. A fenti magyarázat alapján

érthető, hogy a mi esetünkben a szerzők módszere miatt adott negatív eredményt: a már alkilezett 3-hidroxi csoport /a 3-metoxi csoport jelenléte/ következtében a metilén-kinon intermedior szerkezet kialakulására nem volt lehetőség és így a tercier amino csoport kicserélődése preparatív módon nem következett be.

III. KISÉRLETI RÉSZ

A./ ÁLTALÁNOS KISÉRLETI RÉSZ (16).

Az infravörös spektrumokat Unicam SP 200 spektrofotométerrel vettük fel részben KBr passzillákban, részben oldószerben első sorban kloroformban.

α/D^{20} értékeket a legtöbb esetben - ha más oldószert nem jelöltünk meg - kloroformban határoztuk meg 1,0 %-os koncentrációban ($c = 1,0$).

Osztópikromatográfiára neutális (n.) Brockmann II alumíniumoxidet vagy hasonló aktivitású bázikus (b.) alumíniumoxidet használtunk. Ebből

készítettük meghatározott térfogatu desztillált viz hozzáadásával a kisebb aktivitásu aluminium-oxidot.

Vékonyréteg-kromatográfiám (vr.kr.) Kiesol-
gel G nach Stahl adszorbenst használtunk 250 µm-es
rétegvastagságban. A vr.kr.-hoz a lemezeket Desa-
ga-készülékkel készítettük. A lemezek mérete
10 x 20 és 20 x 20 cm volt.

A kész lemezeket 120° -on aktiváltuk 20 per-
cig.

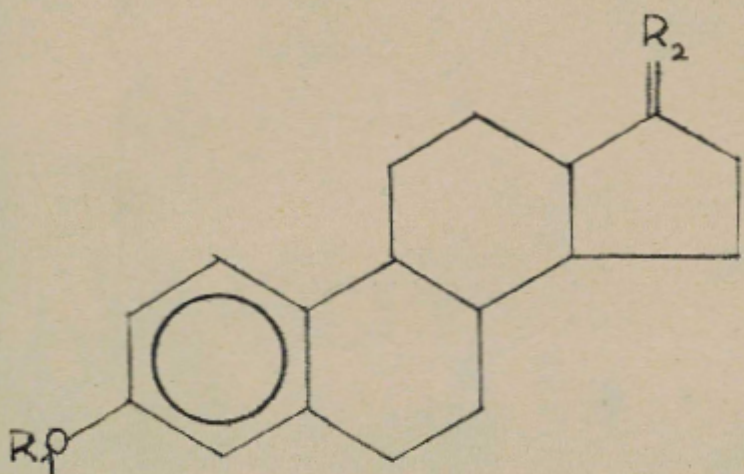
Felszálló kromatogramjaink kifejlesztéséhez
legtöbbször a ciklohexán:kloroform:jégecet (7:2:1)
rendszeret használtunk. Száritás után a szteroid
foltokat vagy foszforsav:viz (1:1) keverékével
vagy J_2 -gőzzel hívtuk elő.

Képletszerűen röviden a következőképpen fog-
lalhatjuk össze az elvégzett munkánkat:

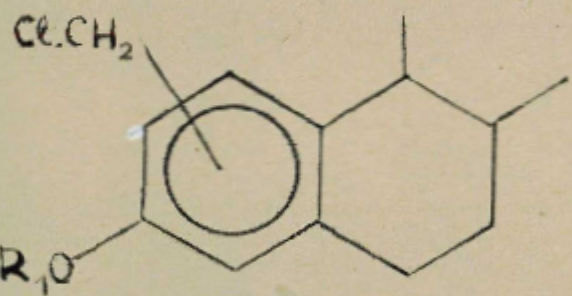
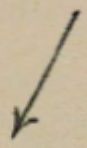
Kiindulási anyagaink az ösztren-metilóter
(I) és ciklopentilóter (II) voltak:

Ez a klorometilálás után a III és IV vegyes
klorometil-származókat szolgáltatá. A III klo-
rometil származék a dimetilamin száraz benzoles

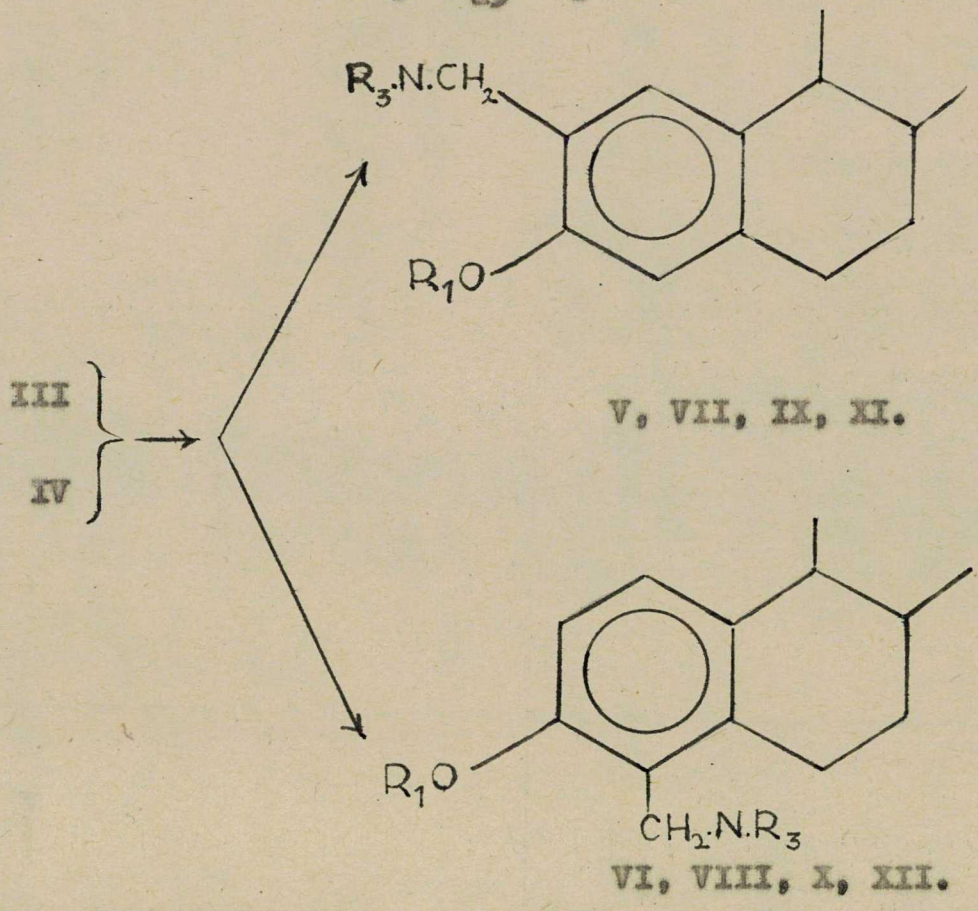
- I $R_1 = CH_3; R_2 = 0$
- II $R_1 = C_5H_{11}; R_2 = 0$

- III $R_1 = CH_3; R_2 = 0$
- IV $R_1 = C_5H_{11}; R_2 = 0$

oldatával az V és VI dimetilamino-metil számasó-
kot szolgáltatotta, míg a IV a VII és VIII-ast.

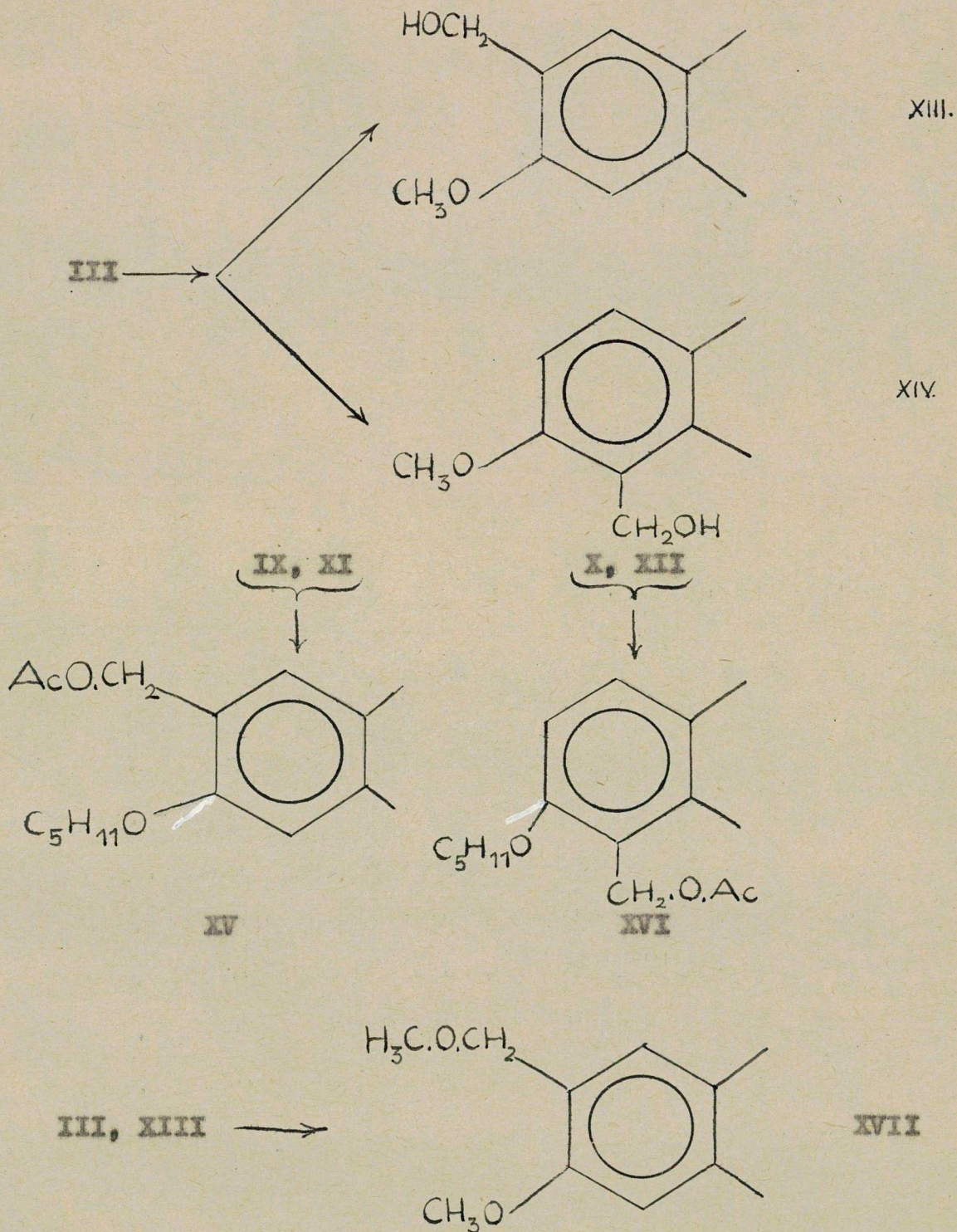

- V. $R_1 = \text{CH}_3$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = (\text{CH}_3)_2$
- VI. $R_1 = \text{CH}_3$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = (\text{CH}_3)_2$
- VII. $R_1 = \text{CH}_3$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = \text{C}_5\text{H}_{10}$
- VIII. $R_1 = \text{CH}_3$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = \text{C}_5\text{H}_{10}$
- IX. $R_1 = \text{C}_5\text{H}_{11}$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = \text{C}_5\text{H}_{10}$
- X. $R_1 = \text{C}_5\text{H}_{11}$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = \text{C}_5\text{H}_{10}$
- XI. $R_1 = \text{C}_5\text{H}_{11}$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = \text{C}_4\text{H}_8$
- XII. $R_1 = \text{C}_5\text{H}_{11}$; $R_2 = \text{O}$; $R_3 = \text{C}_4\text{H}_8$

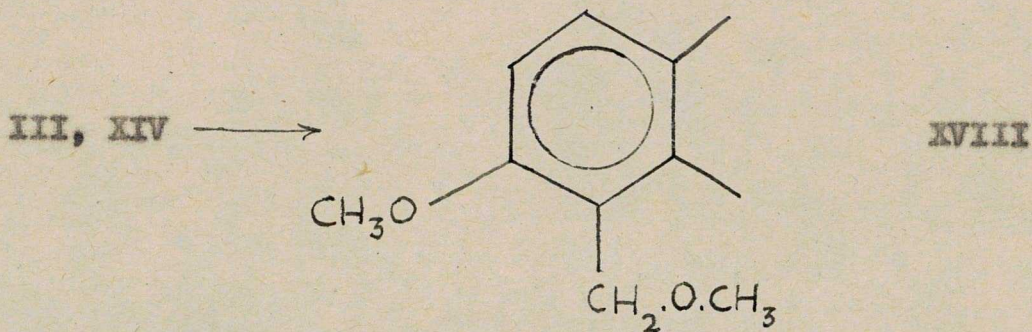
A III-ből oximotil-származékokat készí-

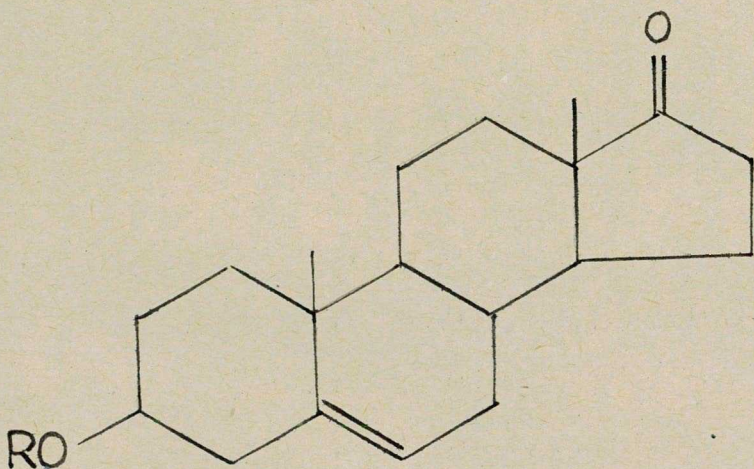
tottink:

Kísérleteket folytattunk még a dehidroepi-
androszteron (XIX) és 3/5-acetoxi-dehidroepi-
androszteron (XX) klorometilálására:

XIX R = H

XX R = Ac

B./ RÉSZLETES KÍSÉRLETI RÉSZ

Ösztroon-3-metiléter klorometilozése.

2,84 g /0,01 mol/ ösztroon-3-metilétert (I) (18) feloldottunk 60 ml jégecetben, 10 ml klorometil-metilétert adtunk hozzá és szobahőfokon 24 órán át állni hagytuk. Másnap jégre öntöttük, kloroformmal extraháltuk, az extraktumot 5 %-os nátrium hidrokarbonát oldattal, majd vízzel mostuk, végül vízmentes kalcium kloriddal szárítottuk. A lepárlás után nyert maradékot /2,75 g/ kromatografáltuk /100 g neutrális alumínium oxidon; jelölése a továbbiakban Al_2O_3 / III-IV/ aktivitása III/IV. A középső frakcióból /petroléter-éter 4:6/ 2,45 g sárgás amorf anyagot (III) nyertünk. (Az eszlopet petroléterben készítettük, az anyagot éterben oldva vittük fel.

Összegeképlet: $C_{20}H_{25}O_2Cl$ (332,87);

Számított: C 72,17, H 7,57, Cl 10,65;

Talált: C 72,92, H 8,22, Cl 9,68 %.

Ösztrom-3-ciklopentiléter klorometilézése.

3,38 g /0,01 mol/ ösztrom-3-ciklopentiléterből (II) (22) kiindulva az I-nél leírt módon jártunk el. Jégreöntés után enyhén sárgás színű szilárd anyag különült el /2,92 g; IV/, amelyet vízzel mostunk és szárítottunk.

Összegképlet: $C_{24}H_{31}O_2Cl$ (386,97);

Számított: C 74,49, H 8,07, Cl 9,16;

Talált: C 75,24, H 9,10, Cl 8,72 %.

2-, és 4-dimetilaminometil-ösztrom-3-metiléter (V és VI).

1,66 g /5 mmol/ nyers klorometil-ösztrom-3-metilétert (III) 1,12 g /25 mmol/ dimetilamint tartalmazó 18 ml benzolban visszafolyáson tartottuk néhány órán át, majd lehűlés után a benzolos fázist 150 ml 2 N sósavval két részletben átrástuk, kevés esetszénnel dorítottuk, végül nátrium karbonát oldattal neutralizáltuk. A kivált csapadékot szűrtük, vízzel mostuk, szárítás után /1,48 g/ acetonból, majd metanolból frakcionáltan kristályosítottuk. A főtermékként izolált /0,82 g; op.: 195-205 C°/ 2-dimetilaminometil-

Ösztrom-3-metilóter (V) átkristályosítás után
205-207 C°-on együttesen olvadt és megfelelő
analízist adott. $[\alpha]_D^{20}$; + 142° ± 2° (c = 1,0;
kloroform); ν $\frac{KBr}{max.}$ 825, 1235 (éter) 1410, 1500,
1600 (az.) 1720 (keton) cm⁻¹.

Összehéplet: C₂₂H₃₁O₂N (341,50);
Számított: C 77,83, H 9,15, N 4,01;
Talált: C 77,42, H 9,42, N 3,85 %.

A kisebb mennyiségben nyert /0,21 g; 164-
70°/ 4-dimetilaninometil-izomer (VI) állandói
átkristályosítás után a következők voltak:
op.: 170-72°; $[\alpha]_D^{20}$; + 119° ± 2° (c = 1,0;
kloroform); ν $\frac{KBr}{max.}$: 830, 1260 (éter), 1410,
1502, 1605 (az.) 1720 (keton) cm⁻¹.

Összehéplet: C₂₂H₃₁O₂N (341,50);
Számított: C 77,63, H 9,15, N 4,01;
Talált: C 77,68, H 9,24, N 3,68 %.

2-, és 4-piperidinometil-ösztrom-3-metilóter
(VII és VIII).

A vegyületek előállításánál az V. ill.
VI-nál leírt módon jártunk el 1,66 g /5 mmol/
nyers klorometil-ösztrom-3-metilóterből (III)

kiindulva és amin komponensként 2,15 g /25 mmol/
piperidint használva. Feldolgozás és frakcionált
kristályosítás után 0,92 g /op.: 166-70°/ 2-pipe-
ridinomotil-üstren-3-metilétert nyertünk. Meta-
nolból ismételtan kristályosítva az olvadáspontja
173-75°-ra emelkedett. $[\alpha]_D^{20}$: + 106° ± 2° (c =
1,0; kloroform); ν $\frac{KBr}{max.}$: 810, 1260 (éter), 1405,
1560, 1580, 1620 (ar.) 1715-18 (koton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{25}H_{35}O_2N$ (381,56);

Számított: C 78,70, H 9,25, N 3,67,

Talált: C 78,52, H 8,94, N 3,90 %.

A 150-55° olvadó nyers 4-piperidinomotil-
izomer /0,14 g/ olvadáspontja az átkristályosítás
során 154-55°-ra emelkedett. $[\alpha]_D^{20}$: + 52,6°
± 2° (c = 1,0; kloroform); ν $\frac{KBr}{max.}$ 820, 1260
(éter) 1405, 1575, 1460, 1467 (ar.) 1715-18 (ko-
ton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{25}H_{35}O_2N$ (381,56);

Számított: C 78,70, H 9,25, N 3,67,

Talált: C 78,62, H 9,02, N 3,84 %.

2-, 6s 4-piperidinometil-ösztrom-3-ciklopentil-
éter (IX és X).

1,94 g /5 mmol/ nyers klorometil-ösztrom-
-ciklopentilétert (IV) 2,13 g /25 mmol/ piperidin-
nel reagáltattunk 20 ml benzolban az oldóssor for-
ráspontján. A reakcióelegyet a fent leírt módon
feldolgozva frakcionált kristályosítás után két
terméket nyertünk. A főtermék (IX; 0,92 g) 172-4°-
on olvadt, $[\alpha]_D^{20} : + 128^\circ \pm 2^\circ$ ($c = 1,0$; kloro-
form); $\nu_{\text{max.}}^{\text{KBr}}$: 830, 1260 (éter), 1410, 1560, 1575,
1605 (sz.) 1725 (koton) cm^{-1} .

Összegképlet: $\text{C}_{29}\text{H}_{41}\text{O}_2\text{N}$ (435,65);

Számított: C 79,96, H 9,49, N 3,21;

Talált: C 79,62, H 9,39, N 3,45 %.

A kisebb mennyiségben (X; 0,18 g) izolált
anyag olvadáspontja 153-5° volt; $[\alpha]_D^{20} : + 104^\circ$
 $\pm 2^\circ$; ($c = 1,0$; kloroform); $\nu_{\text{max.}}^{\text{KBr}}$: 8,35, 1260
(éter), 1410, 1490, 1590 (sz.), 1728 (koton) cm^{-1} .

Összegképlet: $\text{C}_{29}\text{H}_{41}\text{O}_2\text{N}$ (435,65);

Számított: C 79,96, H 9,49, N 3,21;

Talált: C 79,74, H 9,65, N 3,55 %.

2-, és 4-morfolinometil-észtron-3-ciklopentil-éter (XI és XII).

A vegyületek előállításánál során hasonlóan jártunk el, mint IX és X-nél aminkomponensként 2,18 g /25 mmol/ morfolint használva. Földolgozás és frakcionált kristályosítás után két anyagot nyertünk. A nagyobb mennyiségben (XI; 0,84 g) izolált anyag 142-4°-on olvadt; $[\alpha]_D^{20} : + 106^{\circ}; \pm 2^{\circ}$; (c = 1; kloroform); γ $\frac{KBr}{max.}$: 830, 1120, 1260 (éter), 1405, 1505, 1579, 1609 (ar.) 1730 (keton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{28}H_{39}O_5N$ (457,62);
Számított: C 76,85, H 8,98, N 3,20;
Talált: C 76,56, H 8,80, N 3,45 %.

A másik izomer (XII; 0,09 g) fizikai állapotai és analízise a következő: op.: 128-9°; $[\alpha]_D^{20} : + 75^{\circ} \pm 2^{\circ}$; (c = 1,0; kloroform); γ $\frac{KBr}{max.}$: 820, 1118, 1260 (éter); 1410, 1480, 1590 (ar.) 1750 (keton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{28}H_{39}O_3N$ (437,62);
Számított: C 76,85, H 8,98, N 3,20;
Talált: C 76,90, H 8,99, N 3,36 %.

2-, és 4-hidroxiacetil-ösztren-3-metiléter
(XIII és XIV).

0,67 g /2 mmol/ nyers kloracetil-ösztren-3-metilétert (III) feloldottunk 8 ml kevés ecetsavanhidridet tartalmazó vízmentes ecetsavban, majd 0,41 g /5 mmol/ vízmentes nátrium acetátot adva hozzá 7 órán át enyhén forraltuk. Lehűlés után az elegyet vízzel hígítottuk, nátrium hidrokarbonáttal neutralizáltuk, majd kloroformmal extraháltuk. Az oldószer szárítása /vízmentes magnézium szulfát/ és eltávolítása után visszamarad sűrű olajban vékonyréteg kromatográfiás vizsgálat alapján két anyag jelenléte volt kimutatható, azonban az olvásuk nem volt elég éles. Ezért az olajos keveréket 8 ml vízes dioxánban (1:1) 0,8 g nátrium karbonát jelenlétében hidrolizáltuk /30 perc, 100°. A reakcióelegyet vákuumban szárazra pároltuk, vizben felvettük és kloroformmal ötször extraháltuk. Az organikus fázis feldolgozása után visszamaradt anyagból ismételt vékonyréteg kromatográfiával sikerült a két izomert elkülöníteni. Metiletiketon-n.-hexán elegyből kristályosítva 162-3° (XIII) ill. 199-200°

(XIV) olvadó anyagokat nyertünk; ν $\frac{\text{KBr}}{\text{max.}}$: 833
(ar.) 1748 (koton, 3663 (alk.) cm^{-1} , 111. 813
(ar.), 1730 (koton), 3521 (alk.) cm^{-1} .

Összegképlet: $\text{C}_{20}\text{H}_{26}\text{O}_3$ (314,42);
Számított: C 76,40, H 8,35;
Talált: C 76,24, H 8,14, 111. C 76,14, H 8,22 %.

2-acetoximetil-ösztren-3-ciklopentiléter (XV)

0,44 g /1 mmol/ 2-piperidinometil-ösztren-
-3-ciklopentilétert (IX) 5 ml ecetsavanhidridben
refluxáltuk 2 órán át, majd jégre öntöttük, más-
nap a kivált csapadékot szűrtük, szárítottuk
/0,31 g/. Metanol-vizből kristályosítva 136-7°-on
olvadó anyagot (XV) nyertünk. $[\alpha]_D^{20}$: + 108°
 $\pm 2^\circ$ (c = 1,0; kloroform); ν $\frac{\text{KBr}}{\text{max.}}$: 1120, 1260
(éter), 1238 (acetát), 1590 (ar.); 1715, 1730
(koton) cm^{-1} .

Összegképlet: $\text{C}_{26}\text{H}_{34}\text{O}_4$ (410,56);
Számított: C 76,06, H 8,52;
Talált: C 75,88, H 8,20 %.

Ha a fenti reakciót megismételtük 2-morfolinometil-ösztren-3-ciklopentiléterrel (XI) 135-37°-
on olvadó anyaggal olvadáspontosükkedést nem mu-

tatott. / α / $\frac{20}{D}$: + 107° ± 2° (c = 1,0; kloroform);

ν $\frac{KBr}{max.}$: 1120, 1260 (éter) 1238 (acetát), 1590
(ar.), 1715, 1730 (keton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{26}H_{34}O_4$ (410,56);

Számított: C 76,06, H 8,52;

Talált: C 75,97, H 8,45 %.

4-acetoximetil-ösztren-3-ciklopentiléter (XVI).

Ha 0,44 g /1 mmol/ 4-piperidinometil-

(X) ill. 4-morfolinometil-ösztren-3-ciklopentil-
éterből (XII) indultunk ki és az XV előállításá-
nál leírt módon járunk el, mindkét kiindulási
anyagból azonos acetoximetil vegyülethez (XVI)
jutottunk. Az anyag nehezen kristályosítható
(metanol-vizből), a nyerhető semi-kristályos
vegyület 56-59°-on olvad. / α / $\frac{20}{D}$; + 92° ± 2°
ill. + 90,5° ± 2° (c = 1,0; kloroform); ν $\frac{KBr}{max.}$:
1120, 1242 (éter-acetát), 1572, 1605 (ar.),
1710, 1725 (keton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{26}H_{34}O_4$ (410,56);

Számított: C 76,06, H 8,52;

Talált: C 75,12, H 8,08 %, ill. C 76,42, H 8,16 %.

2-metoximetil-ösztrom-3-metiléter (XVII).

(a) az ösztrom-3-metiléter klorometilálási termékéből (III).

3,32 g /10 mmol/ nyers klorometil-ösztrom-3-metilétert (III) feloldottunk 30 mmol nátrium metoxidot /0,70 g fém nátriumból készítve/ tartalmazó 70 ml abs. metanolban és 2 órán keresztül refluxáltuk. A reakció után az elegyhez 70 ml vizet adtunk, széndioxiddal telítettük, majd a metanolt ledesztilláltuk. A maradékot kloroformmal extraháltuk; szárítás és bepárlás után sárgás olaj maradt vissza /2,54 g/, amelyet n. Al_2O_3 /III-IV. oszlopon kromatografáltuk. Az 50 % étert tartalmazó benzollal extrahált frakcióból sikerült kristályos anyagot elkülöníteni /0,84 g; op.: 112-120°, amelyet metanolból kétszer átkristályosítottunk. Op. 123-124° /4,20/; α / D ²⁰ : + 139° ± 2° (c = 1,0; kloroform); (irodalmi op.: 124-126°) / α / D ²⁴ : dicxánban (15); a másik irodalmi op.: 123-125°. ν $\begin{matrix} KBr \\ max. \end{matrix}$: 1240 (éter), 1580, 1615 (ar.), 1725 (keton) cm^{-1} .

Összegeképlet: $C_{21}^{0}O_{28}^{0}H_3$ (328,46);

Számított: C 76,80, H 8,49,

Talált: C 76,63, H 8,48 %.

(b) a 2-hidroximetil-ösztrom-3-metil-éterből (XIII).

0,05 g /2,2 mmol/ nátrium-hidridet leöntöttünk 2 ml abs. éterrel, majd hozzáadtunk részletekben 0,64 g /2 mmol/ 2-hidroximetil-ösztrom-3-metilétert (XIII). 24 órán át kevertük /mogszakítással/, majd hozzáadtunk 0,57 /4 mmol/ 0,38 ml metiljodidot. 5 órán át refluxálva kevertük, lehűtöttük, 20 ml éterrel hígítottuk, majd vízzel kezeltük, az organikus fázist vízzel mostuk, szárítottuk és bepároltuk. A maradékot /barna olaj: 0,52 g/ n. Al_2O_3 /III-IV kromatográfiátuk. 10 % étert tartalmazó benzollal extrahált frakciókból sikerült a 2-metoximetil-ösztrom-3-metilétert (XVII) elkülöníteni /0,11 g; Op.: 114-119°/, amelyet metanolból kristályosítottunk Op.: 122-124° /4,20/. Az (a) úton nyert anyaggal mért keverék olvadáspontja: 122-123°. α / D ²⁰ : + 139° $\pm$ 2° (c = 1,0; kloroform); ν KBr : max : 1241 (éter), 1625 (ar.), 1720 (keton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{21}H_{28}O_3$ (328,45);

Számított: C 76,80, H 8,59 ;

Talált: C 76,52, H 8,28 %.

4-metoximetil-ösztrom-3-metiléter (XVIII).

0,64 g / 2 mmol / 4-hidroximetil-ösztrom-3-metiléterből (XIV) kiindulva a fent leírttal azonos módon eljárva sikerült 0,04 g tiszta 4-metoximetil vegyületet nyerni. $Op.$: 150-152°
 $[\alpha]_D^{20}$: + 133° ± 2° ($c = 1,0$; kloroform);
(irodalmi $op.$: 152,5-153,7°; $[\alpha]_D^{24}$ + 135° ± 2°
(kloroform); ν KBr $max.$: 1120, 1260 (éter), 1582
(ar.) 1728 (keton) cm^{-1} .

Összegképlet: $C_{21}H_{28}O_3$ (328,45);

Számított: C 76,80, H 8,59;

Talált: C 76,64, H 8,18 %.

IV. AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE ÉS ÖSSZEFoglalása

Eredményeinket értékelve és összefoglalva megállapíthatjuk, hogy munkánk során sikerült elkészítenünk az ösztren-3-metil és ciklopentil éter C2 és C4 dimetilaminometil, piperidinometil, morfolinometil származékát, amelyek szerkezetét részben acetoximetil-, hidroximetil és metoximetil-származékaikká való átalakítással igazoltunk.

A C2 és C4 származékok közül minden klórometilezésnél a C2 termék volt a főtermék és a C4 csak lényegesen kisebb mennyiségben keletkezett, ami azt mutatja, hogy a klórometilezési reakció szempontjából ebben az esetben a C2 szénatom a kitüntetett.

A reakció az eddigi tapasztalatok szerint a pozitív töltésű klórmetil-karbonium ion reakciójának tekinthető és a szteroid váz merev szerkezete, valamint anellált volta miatt vezet az egyéb aromásoknál szerzett tapasztalattól eltérő orte helyettesítésre, ahol a C₂ szénatom reakciója a kedvezményezettebb.

V. I R O D A L O M

- (1) JULIAN P.L., MEYER E.W., PRINTY, H.C.,
J. Amer. Chem. Soc., 70, 3872
/1948/.
- (2) MATKOVICS Béla (Személyes közlés).
- (3) PATTON T.L., J. Org. Chem., 25, 2148,
/1959/.
- (4) KANEKO H., HASHIMOTO M., KOBAYASEN A.,
Chem. Pharm. Bull., 12, 196
/1964/.
- (5) FUSON R.C., Mc KEEVER C.H., Org.
React., 1, 65 /1942/;
John Wiley and Sons, Inc.,
New York.
- (6) FRIED J.H., NUTTIE A.W., ARTH G.B.,
J. Org. Chem., 26, 976 /1961/.
- (7) GASSI , MASELLI ., Gazz. chim.
ital., 23, II, 477 /1898/.
- (8) VAVON G., BOLIE J., CALIN J.,
Bull. soc. chim., 6 (5), 1025
/1939/.

- (9) DARZENIS G., Compt. rend., 208, 818
/1939/.
- (10) SANDIN R.B., FIESER L.F., J. Am. Chem.
Soc., 62, 3098 /1940/.
- (11) QUELET R., Bull. soc. chim., 7 (5),
196 /1940/.
- (12) QUELET R., ALLARD J., Bull. soc. chim.,
7 (5), 215 /1940/.
- (13) DUCASSE M.J., Bull. soc. chim. 3 (5),
2202 /1936/.
- (14) SOMMELET, M., MARSZAH I., Fr. pat.,
787.655 /1935/, (C.A., 30,
1285 /1936/).
- (15) JOHNS W.F., J. Org. Chem., 30, 3993
/1965/.
- (16) MATKOVICS B., ABOUJEZZ A.F., KATONA
F., KOVÁCS Ö.K.J., Acta Chim. Hung.,
(közlés alatt).
- (17) APPELZWEIG A.N., "Steroid drugs" Vol.
I., McGraw-Hill Book Co.,
New York /1962/; Vol. II,

Holden-Day, Inc., San
Francisco /1964/.

- (18) KIND F.A., GARCIA M., Ber., 22, 595
/1959/.
- (19) VINCZE W.I., SCHNEIDER Gy., KÖVARI I.,
Acta Chim. Hung., (Közlés
alatt).
- (20) DREIDING A.S., FUMMER A.J., TOMASEWSKI
A.J., J. Amer. Chem. Soc., 75, 3159
/1953/.
- (21) SNYDER H.R., BREWSTER I.H., J. Amer.
Chem. Soc., 70, 4230 /1949/.
- (22) ERCOLI A., GARDI R., Chem. Ind., 1961,
1037.

Köszönettel tartozom Dr. Kovács Kálmán egyetemi tanárnak, hogy a munkám a József Attila Tudományegyetem Szerves Kémiai Intézetében lehetővé tette, Dr. Matkovics Béla egyetemi docensnek a téma irányításáért, az Intézet analitikájának az elvégzett analízisekért, Dr. Szabó József tanárségének az infravörös spektrumok kiértékelésében nyújtott segítségéért.

